

Masarykova univerzita v Brně
Filozofická fakulta
Ústav české literatury a knihovnictví
Kabinet knihovnictví

JAK SE DNES PROJEVUJE VE SVĚTĚ NEROVNOMĚRNÁ DISTRIBUCE
POZNÁNÍ

Seminární práce k předmětu Učící se společnost a role knihovníka v ní

Autor: Tibor Uhrín
UČO: 179593
Typ studia: prezenční
Ročník: 3.
Počet znaků: 24430

Brno
2009

Úvod

V současnosti hovoříme běžně o našem světě jako o jediném celistvém místě, v němž čas i prostor pozbyly významu. Během posledního jednoho a půl staletí lidstvo spoutalo svojí technologií planetu a komunikační síť, již jsme Zemi obalili, teď každým dnem houstne a vstřebává stále více poznání neustále narůstajícího počtu lidí. Poznání samo není nikde zachyceno, prochází trvalým vývojem, který je živěn komunikací. Pokud ta ustane, poznání je ohroženo. Komunikace je přitom velice křehká, a to obzvláště nyní, v době, kdy nad ní získává moc technologie. Technologický vývoj probíhá příliš rychle a člověk s ním už déle nedokáže držet krok. Mezi lidmi nyní panuje nerovnováha, přičemž společnost klade stále větší nároky na gramotnost člověka, na jeho schopnosti ovládat technologii. A tak je tomu, že i přes nesmírně rychlý vývoj zůstává poznání jakýmsi uzavřeným světem stojícím stranou společnosti a pouze hrst lidí má do něj skutečně přístup. Technologie, která měla komunikaci mezi lidmi usnadňovat, se sama stává překážkou, protože lidstvo se naučilo být na ní bezmezně závislé. Nyní proniká do našich životů s takovou samozřejmostí, že ji už mnohdy implicitně považujeme za fundamentální pro naše přežití a přisuzujeme jí stejnou důležitost, jakou pro nás má voda nebo vzduch. Krátkozrakost tohoto myšlení se ovšem velice brzy ukáže, povzneseme-li se nad svět do výše a pozorně si jej prohlédneme celistvým. Z technologie, na kterou vážeme své poznání, se může těšit pouze část lidstva žijící v rozvinutých zemích. Avšak i v zemích pokroku si nejsou všichni lidé rovni. Staří lidé, kteří již vzdali svůj závod s vývojem technologie, bývají odkázáni na technologii zastaralou, která je ovšem postupně nahrazována. Projeví-li kdy zájem o dění v současném světě, sypeme jim od svých stolů informační zbytky. Technologie je rovněž nedosažitelná pro lidi chudé, jejichž ekonomická situace představuje překážku, která je odděluje od zbytku společnosti a jejího vědění.

Informační chudoba a informační bohatství jsou často diskutované fráze v současném světě a ze strany společnosti bývá mnohdy patrná snaha přiblížit poznání lidem, kteří jsou znevýhodněni oproti většině. Tuto snahu lze sledovat uvnitř hranic jednotlivých států i na úrovni celosvětové, když rozvinutější země pomáhají rozvojovým. Ač nelze proti takové snaze vyslovit jedinou námitku, stále je třeba mít na paměti, že vždy jenom pokulhává za posedlostí vývojem technologií vyspělé části světa. Così mnohem hlubšího se změnilo v našem myšlení. Je to vztah člověka k poznání a k informacím, který se stal mechaničtější a spotřebním. Informace se proměnily v nástroj, který nás provází v každodennosti života a připadá nám přirozené chápat je jako majetek, který si můžeme koupit, zapůjčit či krást. Interaktivita ve vztahu mezi člověkem a poznáním je svazována systémem zákonů a práva. Na jedné misce vah spočívá rovný a svobodný přístup k informacím, na druhou jsme položili ekonomické zájmy lidí, kteří produkují nebo vlastní poznání. Postupně se vyčlenily dvě sféry poznání, z nichž jedna je veřejná a druhá se před veřejností uzavírá.

Lidstvo je hnáno přirozenou touhou vzdělávat se a rozšiřovat své vědění. Postupně si zvykáme zacházet se stále větším dílem poznání, a tak zároveň zvyšujeme nároky na své znalosti i schopnosti. Gramotnost (ve smyslu umění číst a psát) se stala pro většinu světa samozřejmostí a vzdělání je přisuzována mimořádná důležitost. Informovanost chápeme jako zásadní milník na cestě z bezmoci. Vyspělý svět však produkuje nadměrné množství poznání, které rozvojový svět nedokáže stejnou rychlostí zpracovat. Informační prostředí se stává bohatším a stále hustším, přičemž roste v lidech přesvědčení, že bez široké palety informací se nedokážeme obejít. Jejich stálá všudypřítomnost, která nás obklopuje, přesunuje vjem důležitosti na celek a množství namísto kvality samotných informací. Ekonomické (či mocenské) zájmy různých skupin lidí pak toto myšlení horlivě podporují ve snaze získat vládu nad myslí člověka a ovlivnit jeho rozhodování. Poznání je zneužíváno, pokrucováno a předkládáno veřejnosti s rostoucí, uměle stvořenou naléhavostí. Lidé velmi snadno zapomenou rozlišovat mezi užitečným a zbytečným. Informační nadbytek se s lehkostí mění v informační nedostatek. Kde je tedy hranice mezi skutečným poznáním a pouhou slupkou, která je za poznání označována? V souvislosti s nerovnoměrnou distribucí poznání ve společnosti a se změnou ve vztahu lidí k informacím se v této práci budu zabývat také nerovnoměrnou distribucí poznání jednotlivému člověku.

Shrnu-li základní otázky vytyčené pro tuto práci, nerovnoměrná distribuce poznání se ve světě projevuje na několika úrovních: V rámci společnosti i mezi společenskými celky a dále jako nerovnoměrnost v distribuci poznání mezi lidmi i mezi společností a jedincem. Následujícím text bude pojednávat především o změně vztahu člověka k informacím a jeho rostoucí závislosti na technologii, se kterou stále těsněji provazujeme své poznání, i o silách zneužívání, represe a nerovnováhy v informačním prostředí. Rovněž se budu zabývat vzděláním člověka a jeho informačním prostředím.

Vztah společnosti k informacím a poznání

Poznání shromažďované společností může být popsáno jako prostor, kde se střetávají myšlenky a poznatky¹ různých lidí, a spojují se dohromady jako střípky ve složitou mozaiku vědění. Tento prostor bývá uvnitř jednotlivých společenství oplocen soubory norem a pravidel, které tyto skupiny lidí vytvářejí a vyznávají v rámci své kultury. V životě člověka se s neustálou střetává vliv dvou typů sociálních skupin; mají referenční funkci a jsou označovány jako normotvorné a komparativní. Pro člověka je přirozená touha stát se členem sociální skupiny a své myšlení i chování s takovou skupinou ztotožňuje. Zpracování informací jedincem podléhá návodům, které mu předkládá normotvorná referenční skupina, komparativní referenční skupiny pak představují podklad pro srovnání jeho chování s chováním jiných lidí, popřípadě k vzájemnému porovnání

celých skupin.² Uvnitř každé takové skupiny se formují různě vyhraněné pohledy na svět, v krajních případech nabývají až dogmatických rysů. Ke zušlechtování správného způsobu myšlení lidí vynalezla společnost zejména dva docela odlišné nástroje – cenzuru a propagandu. První z nich se vydal cestou represe, zatímco ten druhý se podobá hořící zápalce vhozené do stohu slámy, jenž poté ihned vzplane plamenem správného myšlení. Oba z těchto nástrojů jsou v dnešním světě hojně využívány a šťastně předou na klíně zejména totalitních režimů. Demokratické země proti nim naopak přijaly ve své historii četná opatření, která mají zajistit každému člověku svobodný přístup k informacím i svobodu projevu a volného šíření poznání. Pro příklad, podle Listiny základních práv a svobod, která je součástí Ústavy České republiky, je cenzura nepřípustná. Tento dokument ovšem zároveň připouští, že: „Svobodu projevu a právo vyhledávat a šířit informace lze omezit zákonem, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu práv a svobod druhých, bezpečnost státu, veřejnou bezpečnost, ochranu veřejného zdraví a mravnosti.“^{3,4} Cenzuře tedy zůstala dvířka pootevřená, byť má být nyní užita výhradně na ochranu svobody člověka, například, jako zbraň proti nežádoucí propagandě. Propaganda i cenzura jsou ve společnosti zakořeněny příliš hluboce, a tak přímo před našimi zraky, byť stranou našeho zájmu, na sebe pouze vzaly jinou podobu, přívětivější, ale rovněž zákeřnější. Myšlení společnosti se střetává a formuje v abstraktním prostoru, ve veřejné sféře. Tato sféra se zhmotňuje v četných institucích jako jsou veřejné školy, knihovny, univerzity či média. Pro fungování demokratické společnosti je tento prostor nesmírně důležitý a jakýkoliv zásah do oběhu informací v něm (zvláště snaha si jej podmanit) její stabilitu ohrožuje.⁵

Svévolnému přetváření reality potřebám nebo zájmům různých skupin lidí žádný zákon skutečně nebrání. Reklama zaplavila náš svět – tedy především ten demokratický a zahlcuje prostor poznání pěstovaný společností svojí účelově pokroucenou skutečností a informacemi zneužitými k manipulaci s rozhodováním i myšlením nejširší veřejnosti. Toto umělé poznání odkazující k realitě, která nikdy neexistovala, rovněž vyvážíme do rozvíjejících se zemí ve snaze, aby k němu i tamní lidé upnuli své sny. Rychlost, s jakou jsou tyto lži vytvářeny a rozlévány do světa, domnívám se, předčí rozšiřování skutečného poznání, které teprve je základem rozvoje lidstva. Distribuce umělého poznání, které vzešlo z komerčních zájmů, je v nerovnováze vůči poznání skutečnému, plynoucím z lidské zkušenosti se světem.

Poznání se stalo předmětem vlastnictví a demokratické společnosti vynalezly pro tento účel důmyslný systém právní ochrany. Dle zákonů o autorství může kterýkoliv člověk navštívit svět společného poznání a odnést si z něj jakoukoliv ideu, kterou, ztvární-li poté originálním způsobem, může prohlásit za své dílo. Jestliže si tak autor bude přát, jeho dílo nesmí nikdo svévolně přetvářet ani šířit. Poznání otisknuté do něj a informace v něm zaznamenané se staly majetkem. Byla tak v

určitému smyslu vytvořena hranice oddělující část poznání od svobodného světa, jelikož toto poznání už nemůže být dále svobodně zužitkováno a přístup člověka k němu je omezen. Autorská práva či práva duševního vlastnictví vytvářejí nerovné podmínky pro distribuci poznání ve společnosti. Významná část lidského poznání je schována ihned, sotvaže spatří světlo světa a zpřístupněna bude pouze těm, kteří si tuto možnost zaplatí. Něco takového se ovšem ocitá v rozporu s principy svobodného přístupu k informacím, které prosazuje demokratická společnost. Právo něco vlastnit je v naší kultuře významnější. Nápravu této nerovnosti mají zjednat zejména knihovny.

Společnost a její kulturní rozmanitost

V prostředí, v němž se lidé stýkají, kde pracují a žijí, se ze vztahů mezi jedinci, kteří zažívají podobné životní situace nebo jsou si blízcí společnými zájmy, rodí uzavřená společenství, malé světy. Uvnitř jejich hranic se formuje společný pohled na svět, jednotný, správný způsob, kterým jedinci zpracovávají informace vstupující do jejich malého světa z vnějšího prostředí.⁶ V prostředí za jeho hranicemi se nachází bezpočet podobných malých světů a nad všemi z nich společně se klene vyšší a složitější rovina uspořádání společnosti.

Společnost dává vzniknout abstraktnímu, jednotnému systému hodnot, norem a pravidel, jež jsou součástí její kultury, která vyjadřuje osobitý způsob pohledu na svět. Kultura v sobě nese souhrn poznání, které je stavěno společným úsilím lidí a zahrnuje též jejich postoje vůči myšlení i poznání jiných kultur. Může se stát příčinou odmítání a zavrhování odlišných, cizích způsobů myšlení. Společnost má nad jednotlivcem moc a její kultura se ocitá v roli filtru, který se staví mezi poznání a jedince. Zde se tak otevírá prostor pro nerovnoměrnost v distribuci poznání, jelikož kultura poznání třídí a předzpracovává. Společnost se dá vymezit v různých úrovních složitosti. Malé světy představují jednodušší uskupení a nižší vrstvu. Vyšší vrstvy jsou komplexnějšími systémy protkané stále hustší a složitější sítí vztahů mezi lidmi i všemi nižšími společenskými celky. V současné době mluvíme velmi často o multikulturní společnosti. Tento název v sobě nese uvědomění, že společnost není jednolitou masou lidí stejného, univerzálního myšlení, nýbrž že představuje rozmanitou směs hodnot, postojů i přesvědčení. Společnost se v průběhu času neustále rozrůstá a pokračuje tak i dnes - patrná je kupříkladu snaha o sjednocení Evropy. V okamžiku, kdy se zrodí nová rovina společnosti, přirozenost ji žene k vystavění svého řádu, souboru norem a pravidel, které ji definují a sjednocují. Přiblíží se takto o krok k jednotnosti, ovšem rozmanitost se z ní vytrácí. Cesta vedoucí směrem k univerzalitě otevírá prostor nerovnoměrné distribuci poznání. Rozmanitost se stává obětí standardu, který je upřednostňován. Rovněž také vzrůstá nebezpečí, že ti, kdož mají ve společnosti moc, získají nad distribucí poznání kontrolu a jedno poznání tak bude vládnout všem.

Technologie a poznání

Naše poznání je velmi těsně provázáno s technologií. Vlivem jejího prudkého rozvoje se nesmírně rozšířila znalost, se kterou dennodenně pracujeme, přičemž prostředí našeho života je stále plnější informacemi. Technologie nás neustále více propojuje s prostorem poznání a otevírá mezi ním a námi nové kanály, kterými proudí vědomosti tam i zpět. Stala se neodmyslitelnou součástí mnoha základních životních situací a do života lidí v rozvinutých zemích proniká s neustále vzrůstající intenzitou. Společnost se stala do značné míry závislou na technologii a pokračující rozvoj technologie tuto závislost nadále pouze prohlubuje. Neděje se tak ovšem rovnoměrně po celém světě, čímž vznikají rozličné kontrasty. Africký křovák dokáže číst sotva zřetelné stopy zvěře otisknuté do vyprahlé hlíny a prachu, načež se vydá uštvat antilopu, kterou nakonec skolí oštěpem. K zajištění obživy sobě a svému společenství si vystačí s nástrojem, který lidé vynalezli před desetitisíci lety. Používá pouze sílu vlastního těla a znalost, kterou mu odkázali jeho předkové. Srovnáme s ním člověka naší společnosti pocházejícího z prostředí technologicky rozvinutých zemí. Můžeme si představit sami sebe. Pro zajištění své obživy jsme vytvořili kolosální systém pěstování a zpracování rostlin i zvířat, který je z veliké míry automatizovaný. Distribuce potravin je řízena informačními systémy, které se starají o neustálý dostatek zásob v nákupních centrech. Svoji kořist vybíráme prohlížením letáků speciálních nabídek obchodů, sledováním reklamy. Poznání v ní ukryté má pro nás specifický význam a člověku v jiném koutu světa by k užítku nebylo. Afrického lovce vedly informace, které četl ze stop, jež po sobě zanechala jeho kořist. Informací, které provázejí na cestě za potravou nás, je nepoměrně více. Porovnáváme, kde je výhodnější nabídka, a který výrobek se zdá být lákavější, v čemž nám ochotně našeptává reklama. Čteme údaje o původu a výrobci, důvěřujeme osvědčením a zárukám kvality. Zajímáme se o složení, energetickou hodnotu a rovněž o poměr vybraných, uvedených složek potravy vzhledem k jejich doporučené denní dávce. Spolu s přijímáním dalších norem naší společností, zejména pod zámkou ochrany spotřebitele, neustále vzrůstá množství údajů, které musí být na balení uvedeny. Tyto informace podněcují diskusi a brzy se kolem nich začne utvářet nové poznání. Příkladem tu může být nauka o zdravé výživě. Zrodilo se téma, okolo něž se počalo navíjet poznání; množství článků odborných i laických, zástupy televizních pořadů, diskusí a rozhovorů zaplavily naše informační prostředí, pronikly do našeho světa a změnily se zde ve vír, který se pokouší člověka zmocnit a vtáhnout jej do svého středu. Postupně nás toto poznání obklíčí a sotvaže se tak stane, ulpí v naši mysl, aby nás provázelo kamkoliv okem pohlédneme. Vstoupí do našeho zájmu; nyní se před námi rozprostírá se stejnou samozřejmostí jako širý les. Stalo se zkrátka přirozenou součástí našeho prostředí, světa, kterým jsme obklopeni. Technologie kolem každého nás splétá neviditelnou sítí, jež slouží jako poklad, na který se stále nové poznání zachycuje, aby tak spoluutvářelo náš svět - ten, který vnímáme smysly.

Technologie proměnila náš svět a rozšířila jej. Spolu s její pomocí se společnost stává složitější a provázanější. Každodenní všedností života nás provázejí stále rozsáhlejší soubory implicitní znalosti, z nichž mnohé jsou spojeny s naplňováním našich nejzákladnějších potřeb. Nerovnoměrná distribuce poznání vyplývá z nestejnosti podmínek pro život lidí po celém světě. Poznání je nám skutečně užitečné pouze tehdy, dokážeme-li je zužitkovat v adaptaci na své prostředí. Veškerý vývoj poznání, po celou historii lidstva, sleduje tento jediný vytyčený cíl; jsme hnáni snahou o co nejdokonalejší využití svého okolí pro náš život. Nerovnoměrná distribuce poznání provází nestejně rozšíření technologie a projevuje se několika způsoby: Společnost, která určitou technologií nedisponuje, nepotřebuje vědět, která s ní zacházet a poznání s ní spojené je tak pro ni bezcenné a nevyužitelné. Dále a především, jelikož technologie vytváří komunikační kanály, jimiž nás propojuje s poznáním, neschopnost ovládat tyto technologie nám staví do cesty k poznání relativní překážku. Poznání je ale i v určité formě na technologii vázáno a v tomto případě nevznikají již pouze překážky, nýbrž zábrany.

Podle Nardi lze svět lidí chápat jako složitý soubor rozličných informačních ekosystémů. V těchto prostředích lidé hledají nebo zpracovávají informace, setkávají se tu za různými účely a komunikují spolu. Odehrávají se zde rozličné procesy na nichž vznikají hodnoty. Každé z těchto míst bylo společností stvořeno, aby plnilo nějakou funkci. Důležitou úlohu v informačním ekosystému zastává technologie. Lidé i jejich nástroje tu hrají každý své role, obdobně jako tomu je v přírodě mezi živočichy a rostlinami. Představují tak organismy, některé více a jiné méně důležité pro život celého systému. Některé mezi nimi jsou základní a bez jejich správné funkce se ekosystém neobejde. Určité druhy jsou pro své prostředí charakteristické, naopak jiné se rozšířily do vícera informačních ekosystémů, avšak protože se pokaždé přizpůsobují svému prostředí, nemusejí být vždy docela identické.⁷ Informační ekosystém představuje prostředí, v němž lidé pronikají do prostoru poznání. Každé z těchto prostředí je ovšem zasvěceno své funkci a propojuje se pouze s vlastní oblastí poznání, pročež se budou vztahy mezi člověkem a poznáním uvnitř jednotlivých informačních ekosystémů lišit. Představme si nyní jako příklad informačního ekosystému knihovnu: Její poslání je spjato s distribucí poznání a za tímto účelem knihovny systematicky budují organizované sbírky zaznamenaného vědění, které jsou, byť ne zcela vždy, přístupné veřejnosti. Každá taková sbírka je pokaždé jiná a jedinečná, do jejího budování se promítá účel konkrétní knihovny, ale především i její snaha vyhovět potřebám svých vlastních uživatelů. Některé knihovny umožňují přístup k elektronickým databázím, rozsáhlým sýpkám lidského poznání, které jinak obvykle bývají placené. Mnohé z knihoven pořádají rozličné přednášky nebo se jinými způsoby podílí na vzdělávání společnosti. Jedna od druhé se také liší využitím technologie - počítače v nich mohou sloužit jako katalog, ale také vytvářet přístup k elektronickým dokumentům či informačním zdrojům, někde umožňují přístup k internetu. Mezi knihovnami panuje bezpočet rozdílů, vlivem

nichž je mezi nimi nestejně rozložen přístup k poznání, který veřejnosti každá z nich otevírá.

Po celém světě nalezneme řadu dalších a jiných informačních ekosystémů, které se přímo či alespoň okrajově podílejí na distribuci lidského vědění a přispívají k jeho růstu. Naproti tomu, nikde na světě neexistuje jediná jednotná brána k veškerectvu poznání. Přístup lidstva k poznání je tak rozprostřen mezi myriádami různorodých informačních ekosystémů, které vstřebávají vědění a zároveň svojí činností vytvářejí nové. Lidé se v životě běžně ocitají v mnoha z těchto prostředí. Jsou s nimi svázáni svojí prací, navštěvují je v potřebě rozšiřování své znalosti nebo pouze využívají jejich služeb.

Technologie proniká do informačních ekosystémů, do prostředí lidského života, umožňuje nám zaznamenávat své poznání a tím je uchovat, jejím prostřednictvím spolu rovněž komunikujeme. Komunikujeme spolu přímo či nepřímo, přičemž právě druhý způsob je v popředí zájmu této práce. Technologie hraje v nepřímé komunikaci roli posla, který předává naše myšlenky mezi námi, je prostředníkem, jenž překonává časové i prostorové vzdálenosti mezi komunikujícími. Nejvýznamnější technologií tohoto druhu je pro člověka bezpochyby písmo, jímž je rovněž zaznamenána nejrozsáhlejší část lidského vědění. Vědění přístupné pouze těm, kdož umějí číst. Nyní se z této schopnosti těší přibližně čtyři pětiny lidstva.⁸ Komunikace, přímá i nepřímá, může být směřována vstříc jedincům nebo masám. Vlivem nedávného technologického rozvoje vzrostla ve společnosti úloha právě druhého způsobu, tedy masové komunikace. Jejimi tradičními symboly jsou v povědomí běžného člověka rozhlas, denní tisk a televize. Ona, nicméně, ve skutečnosti provází lidstvo mnohem déle: Mše svatá, divadlo i bití na poplach jsou jen některé z mnoha příkladů. Současnost se od minulosti odlišuje pouze měřítkem. Dnešní nástroje komunikace dovolují vysílat poznání k desetitisícům lidí v jediném okamžiku. Média mezi sebou svádějí nelítostné boje ve snaze ulovit každé samo pro sebe co nejvíce duší a vetřít se do zájmu nejširší veřejnosti, neboť z jejich sledovanosti plyne zisk, který přinášejí svým vlastníkům. Aby zaujala širší masy lidí, masová média chrlí přednostně poznání, které se líbí, těší či šokuje. Ale není to nutně vždy pravda - mnohá z nich se vydala cestou vzdělávání nebo zpravodajství (s pokusem o objektivitu). Na společnost mohou mít jistě pozitivní vliv - například podle zjištění výzkumu zaměřeného na výuku občanské výchovy, provedeného na mezinárodní úrovni: „V polovině zemí má frekvence sledování zpráv v televizi pozitivní vliv na znalosti žáků. Téměř ve všech zemích zároveň ovlivňuje i pravděpodobnost budoucí účasti žáků ve volbách.“⁹

Poznání, které masová média chrlí, vždy prochází výběrem - nikdy není taháno z klobouku náhody. Zároveň má zasáhnout co možná nejvíce lidí naráz a zde spatřuji projev nerovnoměrnosti jeho distribuce. Je to vždy jedno poznání, které má uchvátit mnoho lidí a nikoliv jeden člověk, před kterým by bylo rozprostřeno mnoho poznání. Poznání distribuované masovými médii se podobá

lampám, jež se ve tmě rozsvěcují, a lidé zase mouchám, jejich světlem přitahovaným. V prostoru mezi ostrůvky světla je ale mnoho jiných jeho potenciálních zdrojů, ty však tisíce z nás nechají ve stejný moment zhasnout.

Vzdělání

Vzdělání otevírá lidstvu cestu k poznání, avšak stále zůstává na mnoha místech světa člověku nedostupné – převážně vlivem bídne ekonomické situace mnoha rozvojových zemí, kde lidé žijí často na hranici přežití. Podle slov Dembelle Diarry: „(...) Distribuce poznání je nerovná a plnohodnotné vzdělání stále zůstává privilegiem, uděleným pouze těm nejbohatším ve světě. (...) Ve skutečnosti, ze 130 milionů dětí ve světě, které nemají přístup k základnímu vzdělání, více než 80 milionů jsou dívky.“¹⁰ V těchto chudých oblastech světa spolu s bídou kráčí nerovnost mezi ženami a muži, prohlubuje se zde tak nerovnoměrnost distribuce poznání do další roviny. Ze zhruba miliardy negramotných dospělých lidí jsou zhruba dvě třetiny ženy.^{11,12} Pro člověka je rovněž důležitá bohatost informačního prostředí a to zejména v dětství. Zda dítě vyrůstá v informačně bohatém nebo chudém prostředí ovlivňuje jeho pozdější schopnosti zpracovat informace a učit se.¹³

Závěr

Nerovnoměrná distribuce poznání vyplývá z uspořádání společnosti a rozdělení úloh mezi lidmi v ní. Pojí se rovněž s nestejností podmínek pro život člověka na celém světě. Přístup lidí k informacím bývá ovlivněn společností, jejíž zájmy v tomto mohou být různorodé. Poznání rovněž zde, v rámci společenství vzniká a vyplývá z přirozené snahy jedinců přizpůsobovat se podmínkám okolí a předávat si své poznatky mezi sebou. Uvnitř informačních ekosystémů se společnost propojuje s abstraktním prostorem poznání. I zde ovšem poznání vzniká a rovněž je systémem čerpáno, jelikož sama tato prostředí se přizpůsobují svému světu a vyvíjejí se. Jsou součástí životního prostředí člověka, rovněž jako příroda nebo společnost. Poznání, které člověk v těchto místech čerpá, je nerovnoměrně rozloženo vlivem jejich různorodosti. Uchování a předávání poznání se pojí k technologii, která po světě nestejně urychluje růst poznání, ale rovněž vytváří nestejně podmínky v přístupu lidí k němu. Rozšíření technologie je jedním z významných vlivů nerovnoměrné distribuce poznání. Druhým takto silným vlivem je nerovné vzdělání. Obojí se pojí s politickými či ekonomickými situacemi různých lidských společenství.

Přestože považuji nerovnoměrnou distribuci poznání za přirozenou a v jistých ohledech i mezích prospěšnou pro lidstvo, věřím, že stejně důležitá je možnost rovného přístupu lidí k poznání. Dnešní technologie v tomto ohledu nabízejí mnoho možností, avšak může se nakonec v ruce člověka ocitnout na druhé straně, v roli překážky.

Poznámky

- ¹ Poznání je podle Knihovnické terminologické databáze: „Výsledek procesu poznání skutečnosti. Souhrn pojmů a představ o světě.“ V této práci bude pojem *poznatek* používán ve smyslu uvědomělé zkušenosti a pojem *poznání* zde bude vyjadřovat především soubor poznatků. Zkušenost vzniká zakoušením světa jedincem a je svázána s jeho myslí. Je uložena ve strukturách deklarativní i nedeklarativní paměti a proto nemůže být uchopena vědomím v celistvosti. Poznatek je tak pouze ta část zkušenosti, kterou si dokážeme uvědomit a verbalizovat. Poznatek je komunikovatelný, ačkoliv vypovídá o naší zkušenosti zkresleně a redukovane. Člověk, který se s naším poznatkem střetává, nenabude stejné zkušenosti, jakou máme my. Utvoří si vztah pouze k samotnému poznatku, a to prostřednictvím vlastní interpretace, ve které jeho význam dotváří svými představami.
- ² DAWSON, Murell E., CHATMAN, Elfreda A. Reference group theory with implications for information studies : a theoretical essay.
- ³ Listina základních práv a svobod.
- ⁴ Podobná opatření byla rovněž přijata v Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod, která byla přijata v roce 1950 Radou Evropy a stala se výchozím dokumentem ochrany lidských práv v rámci Evropy. Viz. European Convention on Human Rights : From Wikipedia, the free encyclopedia; Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms.
- ⁵ BURNETT, Gary, JAEGER, Paul T. Small worlds, lifeworlds, and information : the ramifications of the information behaviour of social groups in public policy and the public sphere.
- ⁶ Tamtéž. Pojem Malé světy má více významů. Zde jej používám ve smyslu relativně uzavřené skupiny lidí, kteří jsou provázáni sítí vztahů a mají – i přes vzájemnou různorodost – něco společného, co je spojuje dohromady. Chatmanová zkoumala Malé světy zejména sociálně vyloučených lidí, utvářející se například v prostředí ženské věznice nebo lidí z chudinských čtvrtí. V případě této práce jsou jako Malé světy chápána i taková uskupení, která vznikají ve virtuálním prostředí, v nichž jsou jedinci propojeni komunikačními technologiemi napříč světem. Příklad bychom našli v diskusních fórech na internetu, uvnitř sociálních sítí apod.
- ⁷ NARDI, Bonnie, O'DAY, Vicki. Information Ecologies : Using Technology with Heart.
- ⁸ The World Factbook.
- ⁹ KŘÍŽOVÁ, Ivana, et al. Znalosti, dovednosti a postoje čtrnáctiletých žáků v oblasti výchovy k občanství.
- ¹⁰ DEMBELLE DIARRA, Fatoumata. In Bureau of Strategic Planning, UNESCO. New Ignorances, New Literacies : Learning to Live Together in Globalizing World.
- ¹¹ Tamtéž.
- ¹² The World Factbook. Opcit.
- ¹³ DIAMANT-COHEN, Betsy, RIORDAN, Ellen, WADE, Regina. Make Way for Dendrites : How Brain Research Can Impact Children's Programming.

Zdroje

- BURNETT, Gary, JAEGER, Paul T. Small worlds, lifeworlds, and information : the ramifications of the information behaviour of social groups in public policy and the public sphere. *Information Research* [online]. 2008, vol. 13, no. 2 [cit. 2009-04-06]. Dostupný z WWW: <<http://InformationR.net/ir/13-2/paper346.html>>. ISSN 1368-1613.
- *Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms* [online]. [2009] [cit. 2009-04-28]. Dostupný z WWW: <<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/005.htm>>.
- DAWSON, Murell E., CHATMAN, Elfreda A. Reference group theory with implications for information studies : a theoretical essay. *Information Research* [online]. 2001, vol. 6, no. 3 [cit. 2009-04-06]. Dostupný z WWW: <<http://informationr.net/ir/6-3/paper105.html>>.
- DEMBELLE DIARRA, Fatoumata. In Bureau of Strategic Planning, UNESCO. *New Ignorances, New Literacies : Learning to Live Together in Globalizing World*. Paris : United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 2005. IV. Towards new and re-emerging forms of discrimination? Human rights literacy for twentieth-first century. s. 120-127. Dostupný z WWW:

<<http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001395/139524E.pdf>>.

- DIAMANT-COHEN, Betsy, RIORDAN, Ellen, WADE, Regina. Make Way for Dendrites : How Brain Research Can Impact Children's Programming. *Children & Libraries : The Journal of the Association for Library Service to Children*. 2004, vol. 2, is. 1, s. 12-20. Dostupný z WWW: <<http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=lih&AN=13710569&site=ehost-live>>.
- *European Convention on Human Rights : From Wikipedia, the free encyclopedia* [online]. [2001] , last modified on 28 April 2009 [cit. 2009-04-28]. Dostupný z WWW: <http://en.wikipedia.org/wiki/European_Convention_on_Human_Rights>.
- KŘÍŽOVÁ, Ivana, et al. *Znalosti, dovednosti a postoje čtrnáctiletých žáků v oblasti výchovy k občanství*. [s.l.] : Ústav pro informace ve vzdělávání, 2001. 98 s. Dostupný z WWW: <<http://www.uiv.cz/clanek/163/1169>>. ISBN 80-211-0373-6.
- *KTD : Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. Praha : Národní knihovna České republiky c2005 [cit. 2009-04-30]. Dostupný z WWW: <http://sigma.nkp.cz/F/GFJ2D88HIN2S1CYDTFQXLYY7P5FFMY59QI3UN1DBRVNE1XBCS4-17105?func=file&file_name=find-b&local_base=KTD>.
- *Listina základních práv a svobod* [online]. [2009] [cit. 2009-04-28]. Dostupný z WWW: <<http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>>
- NARDI, Bonnie, O'DAY, Vicki. Information Ecologies : Using Technology with Heart. *First Monday* [online]. 1999, vol. 4, no. 5 [cit. 2009-04-28]. Dostupný z WWW: <<http://firstmonday.org/htbin/cgiwrap/bin/ojs/index.php/fm/article/view/672/582>>.
- *The World Factbook* [online]. [2009] , last updated on 23 April 2009 [cit. 2009-04-29]. Dostupný z WWW: <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/xx.html>>.